Ahmed Zakayev

ZAPT ET YA DA YOK ET

Son Başkanın Çeçenistan Hatıraları

koyu siyah

Zapt Et ya da Yok Et
Son Başkanın Çeçenistan Hatıraları

Ahmed Zakayev

Rusçadan Çeviren
Batuhan Sagun

koyusiyah / siyaset
Yayın no: 12

Zapt Et ya da Yok Et: Son Başkanın Çeçenistan Hatıraları
Ahmed Zakayev

Kitabın Özgün Adı: Покорить или истребить

1. Baskı / Aralık 2020 / ISBN: 978-605-69807-2-5
Yayınevi Sertifika no: 40160

Editör: Erdoğan Boz
Kapak Tasarımı: Erdoğan Boz
Sayfa Tasarımı: Murat Elbeg
Baskı: Kuban Matbaacılık Yayıncılık
İvedik Organize Sanayi Matbaacılar Sit. 1514 Sk. No: 20 Ankara
Tel. (312) 395 20 70
Matbaa Sertifika no: 47331

Koyusiyah Yayıncılık San. ve Tic.Ltd.Şti.
Yaşamkent Mah. 3239 Sok. No: 3/20 Çayyolu - ANKARA
Tel. 0 312 911 95 15 / Faks. 0 312 911 95 16
www.koyusiyahkitap.com / satis@koyusiyahkitap.com

Düşmanımız olan Çeçenleri, onurlarını dezavantaja çevirmek de dâhil olmak üzere her türlü yöntemle yok etmeye çalıştık. Biz onları aşırı derecede inatçı, saf, sinsi ve hain bir toplum olarak gördük. Çünkü onlar, kendi anlayışlarına, adetlerine, geleneklerine ve yaşam biçimlerine aykırı olan taleplerimizi yerine getirmek istemediler. Öttürdüğümüz boruların çok sert ve sağır edici sesleri eşliğinde dans etmek istemedikleri için onları bu kadar kötü hale getirdik...

Melentiy Yakovleviç Olşevsky
Rus General (Kafkasya, 1841-1866), askeri yazar

İÇİNDEKİLER

2. Bölüm

SUNUŞ

Fehim Taştekin

Asi ruhlar için!

2002'de Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da Dünya Çeçen Kongresi'nin düzenlendiği otelin odasında gecenin bir saatinde öksürerek uyandım. Odayı sigara dumanı kaplamıştı. Masada biri oturmuş bir şeyler karalıyordu. Uyandığımı görünce sigarayı söndürüp pencereyi açtı. Rusça bir şeyler söyledi, anlamadım. 27 Ekim'de İstanbul'da uçağı kaçırmıştım, uçak da kötü hava koşulları yüzünden kalkamamıştı. Ertesi gün aynı uçakla uçmuştum ama konferansın açılışını kaçırmıştım. Herkes yerleştirildiği için tek kişilik oda kalmamıştı. Resepsiyon görevlisi katılımcılardan biriyle bir odayı paylaşıp paylaşamayacağımı sordu. Oda arkadaşımın kim olacağını sordum. "Bir Çeçen temsilci" dedi. Kabul ettim. Sabah uyandığımda beni duman altı eden arkadaşım odada değildi. Sabah konferans salonuna gittim, kürsüye çağrıldığında oda arkadaşımın İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'nin Sağlık Bakanı Dr. Umar Hanbiyev olduğunu anladım. Kahve arasında ünlü İngiliz oyuncu Vanessa Redgrave ile ayaküstü konuşurken Hanbiyev yanımıza gelip üzüntüsünü dile getirdi; "Savaş sırasında kamplarda bulundum, bodrumlarda ameliyatlar yaptım, psikolojim bozuldu ve sigaraya başladım. Size söz veriyorum, savaş bitince sigara da bitecek." dedi. O duman bizi dost yaptı.

Hanbiyev'in savaş başladıktan sonra yerle bir edilen Grozni'de geçici hastanelere çevrilmiş sığınaklarda hayat kurtarma savaşı verdiğini biliyordum. Müdahale ettiği yaralılardan biri de kabinedeki arkadaşı Başbakan Yardımcısı ve Kültür Bakanı Ahmed Zaka-

yev'di. Zakayev, Rusya'nın baskılarını savuşturmak için konferansın bitiminde gözaltına alınmıştı. Gözaltından önce son röportajını bana vermişti. Rusya Kopenhag'ın Dünya Çeçen Kongresi'ne ev sahipliği yapmasına çok öfkelenmişti. Devlet Başkanı Vladimir Putin, bu yüzden Kopenhag'da öngörülen Rusya-Avrupa Birliği toplantısına gelmeyeceği resti çekmiş, Danimarka da Moskova'yı teskin için Zakayev'i konferansın bittiği 29 Ekim'den itibaren 15 gün içerde tutmuştu. Putin'in öfkesi geçmeyince AB dönem başkanı olarak Kopenhag, zirveyi Brüksel'e taşımıştı. Redgrave kendisi gibi sanatçı olan Zakayev'in bırakılması için 50 bin Sterlin ödemişti. Çeçen olmak zaten zordu; hele ki bu kişi bağımsızlık savaşı veren biriyse üçünden birini seçmek zorundaydı: Koşulsuz Moskova'nın hizmetine girmek, ölmek ya da sürülmek. Sürgünde olanlar da emniyette değildi. Tiyatro oyuncusu Zakayev, Sovyetler Birliği'nin dağılıp her bir özerk cumhuriyetin alabildiği kadar özgürlük kaptığı sıralarda Moskova'da *Kara Atlılar* adlı filmine kaynak peşindeydi. Tümgeneral Cohar Dudayev ise Estonya'daki SSCB 46. Stratejik Hava Kuvvetleri Tümeni'nin komutanı olarak kariyerinin zirvesindeyken halkının özgürlük ateşini avuçlarının içinde bulmuştu. Zakayev, Dudayev'in davetiyle Kültür Bakanı olmuştu. Ama bakanlık koltuğuna ısınamadan üniformasını giyip direniş birliklerine öncülük eden bir komutana dönüşmüştü. Çerkeska içinde dedelerinin Rus istilasına karşı verdiği savaşları canlandıran sanatçı, sahneden inip 400 yıllık direnişin son perdesinde gerçek bir nefer olmuştu. Zakayev şimdi Çeçenistan'ın kanlı yıllarını anlattığı "Zapt Et ya da Yok Et" adlı kitabıyla karşımızda.

Gazetecilik hayatımın önemli bir kısmını Kafkasya'yı anlamaya çalışarak geçirdim. Çeçenler anlaşılması en zor halkların başında geliyor. Aralarındaki bütün ayrılık, kavga hatta fiili çatışmalara rağmen Çeçenlerin yeniden bir araya gelebildiği zamanlar vardır. Küllerinden doğar gibi. Aralarında tarif edilmez bir bağ var, yeri ve zamanı geldiğinde her şeyin üstüne çıkan.

Kopenhag'daki kongrede lobide oturmuş, sorularıma yanıt aradığım kişilerden biri Ruslan Hasbulatov'du. Boris Yelsin döneminin en kritik zamanlarında Rus parlamentosunun alt kanadı Duma'nın başkanlık koltuğunda oturan bir Çeçen idi. Muktedir bir Çeçen. Ruslara direnen bütün Çeçenlerin düşmanıydı. Konferansın

bir numaralı ismi Zakayev, Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nden İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde yaşanan provokasyonlardan Hasbulatov'u sorumlu tutuyor. Hasbulatov, Çeçen-İçkerya devlet başkanlığı ve parlamento seçimini geçersiz ilan eden Duma'daki oylamanın kahramanıydı. Bunu büyük bir gururla yapmıştı. Hasbulatov sohbetimiz sırasında Çeçen halkına en büyük kötülüğü Şamil Basayev ve arkadaşlarının yaptığını söyledi. Buna sakince itiraz eden kişi ise Basayev'in dizi üzerinde yere çömelmiş savaşçılarından biriydi. Zakayev de silah arkadaşı Basayev'i bağımsızlık mücadelesini yolundan çıkarmakla suçluyordu. O gün üç olmazla bir tartışmanın içinde bulunmak benim için eşsiz bir deneyimdi. Bunu mümkün kılan yine Çeçen örf ve gelenekleriydi.

Resim 1: 28-29 Ekim 2002'de düzenlenen Dünya Çeçen Kongresi esnasında yapılan görüşme. (Soldan sağa: Fehim Taştekin, Ahmed Zakayev, Medet Önlü)

Çeçenlerin sürgün sonrası yatağında toplanan deniz suyu gibi vatanlarında buluşmalarında, savaş zamanlarında inanılmaz birliktelik sağlamalarında, barış zamanlarında her bir liderin kendi yolunu tutturup dağılıp gitmelerinde de Vaynah ruhunun asi karakteri görülüyor.

"Kölelik yoktur, herkes hür ve eşittir."

"Çoğu zaman suçlu bile cezasını dört duvar arasında değil doğada tecrit edilerek ama özgürce çeker!"

Çeçen şahsiyetine dair tarihten süzülen notlardır bunlar.

Çeçen mücadelesine dair söz üretmek zordur, sorumluluk ister. Bağımsızlık lideri Cohar Dudayev'in ölümünün ardından İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'ne vekaleten başkanlık eden Zelimhan Yandarbiyev'le ikinci savaşın hala sürdüğü dönemde röportaj yapıyordum. Mütercimim 18 yaşında bir Çeçen'di. Daha selamlaşırken Çeçen lidere ismiyle "Zelimhan" diye seslendi. Kafkas kültüründe insanları unvanlarla taltif etmek yoktu. Bunu biliyordum. Çeçen kültüründe herkes "sen" idi, "siz" yoktu. Yine de Türkiye'de "Sayın Cumhurbaşkanı", "Sayın Bakan", "bey", "efendi" ifadelerinin saygı için zaruret sayıldığı bir kültürün yetiştirdiği insan olarak Çeçen gencinin seslenişi bir anda tuhafıma gitmişti. Ama insana ismiyle hitap etmek kesinlikle saygısızlık değildi. Eşit olmanın, kendini özgür hissetmenin getirdiği bir davranış tarzıydı. Saygı ve saygınlığı hayatın her alanında katı kurallarla yerleştirmiş bir kültürden bahsediyoruz. Bu, hapsedilemeyen Çeçen ruhunu anlamama yardımcı olan ilk dersti.

Kafkasya'da Çeçenlerin yüzyıllara yayılan özgürlük ve direniş mücadelesi "saygınlık" ve "onur" hisleri uyandırıyor. İnsanlığın direniş tarihinde büyük bir anlatı bu. Ne yazık ki bu anlatının son bölümü iyi gitmedi.

1990'larda bizim kuşağımızın Kafkasya'ya ilgisini celbeden Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesi büyük trajedilerle sonuçlandı. 1994'te Rusya'nın savaş dayatması büyük bir yıkım getirdi. Dudayev bu savaşı istemedi. Zakayev, Dudayev'in Yeltsin'e gönderdiği mektuptan bahsediyor. Dudayev mektupta "Tüm tartışmalı konuları masaya yatırabileceğimiz bir toplantı öneriyorum." diyor. Mayıs 1996'da savaşı bitirmek için Çeçen heyeti ilk kez Kremlin'e gittiğinde Yeltsin'in bu mektuptan haberi olmadığını öğreniyor. Hatta Aralık 1994'te Yeltsin "Yurttaş Dudayev, yasadışı grupların silahsızlandırılmasını tartışmak için Vladikavkaz'a gelsin." diyen bir telgraf gönderiyor. Üslup kabul edilemez bulunduğu halde Dudayev "Görüşmeye gideceğim." diyor. Kremlin'deki şahinler ve Rusya yanlısı Çeçen yöneticilerin diyaloğu sabote etme ihtimaline karşı Dudayev, yanıtını ITAR-TASS aracılığıyla alenileştiriyor. Olumlu yanıta rağmen Grozni'ye bombardıman başlıyor.

Zakayev'in bahsetmediği başka bir girişim daha var. Bunu

Kafkasyalı farklı kaynaklardan dinlemiştim. O dönem Rusya Federasyonu Adalet Bakanlığı koltuğunda oturan Çerkes asıllı Kalmuk Yura, Yeltsin'in Çeçenistan'a askeri müdahalede kararlı olduğunu görünce Grozni'ye gidiyor. Amaç Dudayev'i Rusya Federasyonu içinde bir formüle ikna edip savaşı önlemek. Hareketinden önce Başbakan Viktor Çernomırdin'e haber veriyor. Dudayev'le buluşuyor, Çeçen lider uzlaşmak istemediği suçlamasını reddediyor. Kalmuk Yura, Dudayev'i Tataristan'a verilen statünün bir benzerine razı ederek Moskova'ya dönüyor. Çernomırdin sonucu Güvenlik Konseyi toplantısına taşıyor. Toplantı sonrası Kalmuk Yura'ya "Yura, Güvenlik Konseyi bu savaşın başlatılması yönünde bir karar aldı. Bunun dönüşü yok artık." diyor. Ve savaş 8 gün sonra başlıyor. Kalmuk Yura da 'hukuksuz' dediği savaşın parçası olmamak için istifa ediyor.

Çeçenlere "Rusya, Çeçen-İçkerya'nın bağımsızlığını kabul etti." dedirten Hasavyurt ve Moskova anlaşmalarından sonra Çeçenistan'a hepten kaybettiren yeni bir süreç başladı. Çeçenler bulunmaz savaşçılardı ama barış zamanında sistem kurmak, taşları yerli yerine oturtmak ve yeniden inşa etmek için ne kadroları ne tecrübeleri ne de mali kaynakları vardı. Fikir birliği de yoktu. Ülkeyi bağımsızlık yolunda ilerletecek bir stratejinin olduğu da söylenemezdi.

Rusya, Dudayev gibi tek ve son Sovyet generali unvanını taşıyan bir Çeçen'le masaya oturmak istemiyordu. Onu ortadan kaldırıp Çeçenleri güçlü ve karizmatik bir liderden mahrum bırakarak çatışmasızlık dönemine geçtiler. Ruslar bir avuç halkın direnişi karşısında düştükleri durumu asla hazmedemedi. Duma Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Vladimir Lukin, Hasavyurt Anlaşması imzalanırken "5-7 yıl sonra gücünü yeniden kazandığında Rusya kimin dost kimin düşman olduğunu hatırlayacaktır." diyordu. Rusya o kadar da beklemedi. Çeçenistan'ın iradesini ezmek için koşulları hazırlamaya koyuldular. Çeçen savaşçılar da Rus istihbaratının işini ziyadesiyle kolaylaştırdı. Fidye için adam kaçırma olayları çığırından çıktı. Hatta Londra'dan cep telefonu şebekesi kurmak için gelen ve Çeçen yönetiminde "İngiltere tarafından tanınma" umudu yaratan İngilizler kaçırıldı. Bunların başı kesildi, cesetleri de Çeçen yönetiminin elindeki tutuklu Çeçenlerle takas için kullanıldı. Petrol boru hatları, kapanın elinde kaldı. Yanbarbiyev'in ardından seçimle

www.koyusiyahkitap.com

koyusiyah siyaset
Yayın No: 12
Sertifika: 40160
ISBN: 978-605-69807-2-5

Zapt et ya da yok et: son başkanın
Çeçenistan hatıraları
Ahmed Zakayev

Kafkasya'da Çeçenlerin yüzyıllara yayılan özgürlük ve direniş mücadelesi "saygınlık" ve "onur" hisleri uyandırıyor. İnsanlığın direniş tarihinde büyük bir anlatı bu. Ne yazık ki bu anlatının son bölümü iyi gitmedi..

Zakayev'in 1990-2000 arası süreci kapsayan kitabı kişisel bilgi ve gözlemlerimizi teyit eden, zenginleştiren ve kavrama gücümüzü artıran çok önemli ayrıntılar içeriyor. Bir tiyatrocunun, bir bakanın, bir savaşçının, sürgünde bir başbakanın, yaralı bir Çeçen'in anıları.

-Fehim Taştekin-